

שער ח: ראש חדש

א. תחנון בערב ר"ח

במנחה של ערב ר"ח נוהגים שאין אומרים תחנון (או"ח סי' קלא סעי' ה').

הטעם: משום שאין אומרים תחנון בר"ח בגלל שהוא מקצת יו"ט ואין מספידים בו², ואיסור הספד הוא משעת מנחה בערב ר"ח כפי שהוא בשבת ששנינו (מו"ק כז.) "מאימתי זוקפין את המטות בערב שבת מן המנחה ולמעלה" (ביאור הגר"א או"ח קלא).

ב. הכרזת השמש

בחודש שתחילתו שני ימי ר"ח יש נוהגים בתפילת ערבית של יום ראש חודש ראשון שהשמש מכריז לפני שמו"ע: "יעלה ויבוא", **ובערב השני: ראש חדש** (ילקוט מנהגים עמ' 166).

הטעם: משום שמיום השני מתחילים למנות את ימי החודש (מהרי"ל עמ' ה).

ג. הכרזת נערים

יש נוהגים שבליל ר"ח לפני תפילת שמו"ע נערים שאינם בני מצוה מכריזים בקול רם: ראש חדש (מנהגי וורמיישא לר"י שמש ח"א סי' סב).

הטעם: "כדי שלא יהא השמש צריך להפסיק בקריאה בין גאולה לתפילה" (מהרי"ל עמ' ה)³.

א מהרי"ל עמ' ו.

ב או"ח סי' תכ סעי' א, מ"ב שם סק"א ויו"ד סי' תא סק"ה.

ג ראה או"ח סי' רלו סעי' ב המתיר לשמש להכריז, וע"ע מט"מ סי' תקיט הנוטה לאסור, ובאה"ט סי' תכב ס"ק א.

ד. נרות

יש נוהגים להרבות קצת בנרות במעריב של ראש חודש (פרי חדש סו"ס טיט, מע"ר סי' קנא).

הטעם: משום שנאמר (במדבר י' י) "ובמועדיכם ובראשי חדשיכם" הוקשו ראשי חדשים למועדים (ט"ז סי' תיח סק"ג).

ה. ברכי נפשי

בראש חדש נוהגים לומר מזמור ק"ד ברכי נפשי (או"ח סי' תכג סע' ג¹).

הטעם: משום שנאמר בו (פסוק יט) עשה ירח למועדים (טור סי' תכג).

ו. הלל בדלוג

בר"ח קוראים הלל בדלוג היינו: פרקים קט"ו וקט"ז אין קוראים את חלקם הראשון (או"ח סי' תכב סע' ב).

הטעם: קריאת ההלל בר"ח אינה מצוה אלא מנהג, וכדי שיהיה היכר בדבר קוראים אותו בדילוג (רמב"ם חנוכה פ"ג ה"ז^ה).

ועוד, על ר"ח נאמר שהוא "זמן כפרה לכל תולדותם" (תפילת מוסף של ר"ח), לכן אין לגמור בו את ההלל כשם שביום הכפורים ור"ה אין אומרים הלל (לבוש סי' תכב סע' ג).

ד בנוסח ספרד אומרים אותו לפני קריאת התורה, בנוסח אשכנז לאחר מוסף. יש האומרים אותו במקום שיר של יום (מעשה רב סי' קנז, לוח א"י) ויש המוסיפים אותו לשיר של יום (באה"ט סי' קלב ס"ק ז, ילקוט מנהגים עמ' 163).

ה כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי אמר שמע מינה מנהג אבותיהם בידיהם (תענית כה:), מן הגמרא שם משמע שרק בבבל היה נהוג לומר הלל בר"ח ולא בא"י והטעם: שבבבל רצו לעשות זכר לקידוש החודש שנעשה בא"י (מאירי שם), או שיתפרסם הדבר שהיום ר"ח (שם), "ולכן בני א"י לא היו קורין הלל בר"ח לפי שהיו מקדשים על פי הראייה ודי להם בזה" (כפתור ופרח פי"ד הוצ. לונץ עמ' שנו), ועיין תוס' ברכות יד. ד"ה ימים ואנצ' תלמ' כרך ט עמ' תד.

ז. הלל בעמידה

קריאת ההלל נאמרת בעמידה (או"ח סי' תכב סע' ז).

הטעם: משום שנאמר (תהלים קל"ה א"ב) הללו עבדי ה' שעומדים בבית ה' (ט"ז סי' תכב ס"ק ד').

ח. פסוקים שכופלים

נוהגים לכפול בהלל את הפסוקים "אודך ה' כי עניתני" (קיי"ח כא) **עד סוף הפרק** (לבוש סי' תכב סע' ג).

הטעם: לפי מאמרו של ר' שמואל בר נחמני (פסחים קי"ט). פסוקים אלו נאמרו ע"י דוד, אחי דוד, ישי ושמואל הנביא בעת שדוד נמשח למלך ע"י שמואל בבית לחם. "אודך וכו' אמר דוד, אבן מאסו וכו' אמר ישי, מאת ה' וכו' אמרו אחיו, זה היום וכו' אמר שמואל, אנא ה' הושיעה נא אמרו אחיו, אנא ה' הצליחה נא אמר דוד, ברוך הבא וכו' אמר ישי, ברכנוכם וכו' אמר שמואל, אֵל ה' וכו' אמרו כולן, אסרו חג וכו' אמר שמואל, אֵלִי אתה וכו' אמר דוד, אֵלֵהי ארוממך וכו' אמרו כולן", ומפני כבודם אנו כופלים פסוקים הללו, וכשם שדוד ואחיו חלקו את הפסוק אנא ה' וכו', האחים אמרו חציו הראשון ודוד חציו השני, כך אנו חולקים אותו (אבודרהם עמ' קצה)¹.

ועוד, כדי "ליפות את הקריאה ולהגדיל שבח הש"י ולהודו בשיר על רוב חסדיו אשר עשה ועושה עמנו" (לבוש סי' תכב סע' ג).

ט. חליצת התפלין במוסף

נוהגים לחלוץ התפלין בר"ח לפני תפילת מוסף (או"ח סי' תכג סע' ד).

1 אבל בליל הסדר יושבים בשעת אמירת ההלל, משום שאז אנו נוהגים דרך חירות, ועוד שיש בליל זה מצוות אכילה בהסיבה לפיכך אף ההלל בישיבה (ט"ז שם).

2 הנוסח המובא באבודרהם שונה במקצת וראה דקדוקי סופרים.

ח וראה תוס' סוכה לח: ד"ה הוא.

הטעם: משום שתפילת מוסף במקום קרבן מוסף ודומה אז ליו"ט שאין מניחים בו תפילין (לבוש סי' תכג סע' ד).

ועוד, פסוקי קרבנות המוסף שאנו מזכירים בתפילת המוסף נקראים "אות" ולכן "אין ראוי להיות עליו אז אות תפילין" (מחצה"ש סי' תכג ס"ק ו).

ועוד, לפי נוסח ספרד אומרים בקדושת מוסף "כתר יתנו לך" לפיכך משום כבודו של כתרו של הקב"ה אנו חולצים כתר התפילין (מט"מ סי' תקט).

י. ולכפרת פשע

בתפילת מוסף של ר"ח מוסיפים בשנה מעוברת "ולכפרת פשע" רק עד ר"ח ניסן (פרמ"ג מ"ז סי' תכג אות)^ט.

הטעם: בתפילה זו שתיים עשרה בקשות כנגד י"ב חדשי השנה, ובשנה מעוברת מוסיפים בקשה נוספת "וכדי שיבינו שהשנה מעוברת אומרים זה, אך אחרי אדר שני אין תועלת בהודעה זו" (ענף יוסף – אוצר התפילות דף תנז)^י.

יא. לבוש של חג

יש נוהגים ללבוש בראש חודש לבוש חגיגי יותר מאשר בשאר ימות החול (מעשה רב סי' קנא).

הטעם: נאמר (במדבר י' י) "ובמועדיכם ובראשי חדשיכם" הוקשו ראשי חדשים למועדים (ט"ז סי' תיח ס"ק ג).

ועוד, נאמר (בראשית מ"ה כב) "וחמש חליפות שמלות" – "חמש"

ט יש נוהגים לומר בשנה מעוברת "ולכפרת פשע" בכל השנה (א"ר סי' תכג) ויש שכתב לאומרו רק בר"ח אדר של שנה מעוברת (נוהג כצאן יוסף פרק ר"ח סי' ז עמ' קמח).

י וראה בס' ברוך שאמר (ת"א תשל, עמ' שלה) על הקשר שבין חודש העיבור לבקשת "לכפרת פשע", וע"ע הסידור בהשתלשלותו עמ' עח.

שער ח: ראש חדש

שנה

ר"ת: חודש מועד שבת, רמז למנהג ללבוש בר"ח בגד של חג (סדור נהורא השלם דף ריד)^נ.

יב. מלאכה

נוהגים שהנשים אינן עושות מלאכה, או מקצת מלאכות בראש חודש^{יב} (או"ח סי' תיז סע' א).

הטעם: לפי שהנשים לא רצו לתת נזמיהן לבעליהם במעשה העגל^י, לכן נתן להם הקב"ה שכון שיהיו משמרות ר"ח יותר מהאנשים (טור או"ח סי' תיז בשם פדר"א פמ"ה)^י.

יג. פסוקים שהציבור עונה לש"ץ

נוהגים שהש"ץ קורא בהלל את הפסוק הראשון במזמור קי"ח: הודו לה' כי טוב, והקהל עונה אחריו: הודו לה' וכו', וכן בשלושת הפסוקים שלאחריו הש"ץ אומר והקהל עונה הודו לה' וכו'^{יג}, וכן ב"אנא ה' הצליחה נא" הקהל חוזר ועונה אחרי הש"ץ (טור או"ח סי' תכב)^{יג}.

הטעם: משום שכאשר תיקנו קריאת ההלל לא כולם היו בקיאים בו, לפיכך תיקנו שאחד יקרא והקהל שומע ועונה אחריו במקצת מן הפסוקים, תקנה זו נשארה למרות שהיום כולם בקיאים (רש"י סוכה לח:).

יא וכן מוסיפים מאכל אחד לכבוד ר"ח, וכשחל ר"ח בשבת מוסיפים מאכל נוסף לכבוד ר"ח (שם).

יב נשייא דנהגן דלא למיעבד עובדא בפוקי שבתא (=במוצ"ש) אינו מנהג (ומנהג בטעות הוא - ק"ה) ביומא דירחא - מנהג (ירושלמי תענית פ"א ה"ו).

יג ראה תנחומא שמות כי תשא יא ורש"י שמות ל"ב ב, מגילה כב: רש"י ד"ה ר"ח. יד יש נשים שנהגו לא לעשות במלאכת הטויה בלבד, משום שנאמר (שמות ל"ה כה) וכל אשה חכמת לב בידיה טוו ויביאו מטוה, ומפני שנזדרזו במלאכת המשכן ולא בעשיית העגל קבלו שכון שיהיה להן ר"ח מקצת יו"ט (מקורי המנהגים סי' לט).

טו המ"ב מביא בשם האחרונים שהציבור יאמר בלחש גם את הפסוקים יאמר נא ישראל וכו' (סי' תכב סע' ג).

טז וראה ילקוט שה"ש רמז תקפנ.

יד. הפטרת ר"ח אלול

ר"ח אלול שחל להיות בשבת פרשת ראה מפטירים הפטרת עניה סוערה לדעת המחבר, ולדעת הרמ"א בהפטרת ר"ח השמים כסאי. אם ר"ח אלול חל ביום ראשון מפטירים עניה סוערה ולא מחר חודש (או"ח סי' תכה סע' א ורמ"א שם סע' א וב)

הטעם: לדעת המחבר אין להפסיק בהפטרות ז' דנחמתא (מ"ב שם ס"ק ה), לדעת הרמ"א אין בהפטרת השמים כסאי (של שבת ר"ח) הפסקה משום שיש בפרק זה פסוקי נחמה (מנהגים דף יח).